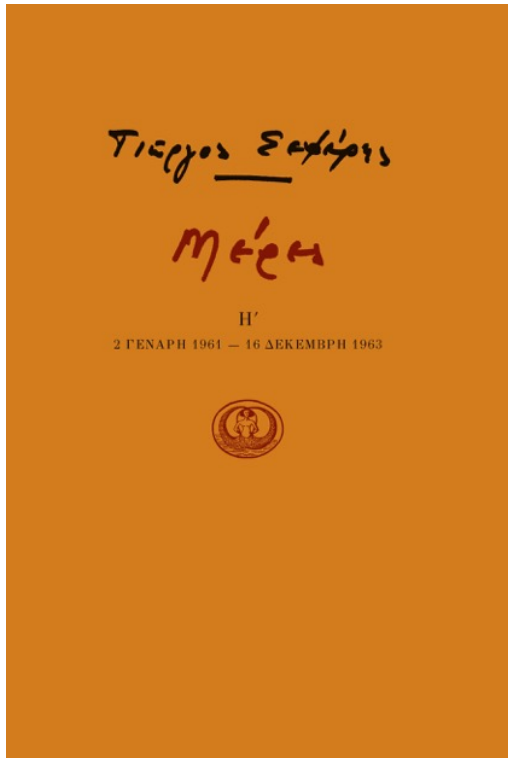

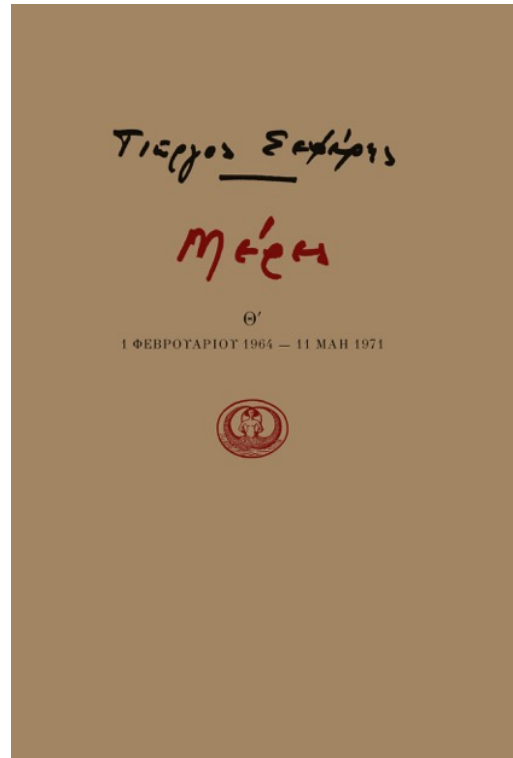
Els *Dies* de Iorgos Seferis

Joan-Frederic Calabuig

Filòleg clàssic i neohel·lenista. Traductor de Iorgos Seferis al català

Γιώργος Σεφέρης. *Mères H'* 2 Γενάρη 1961 – 16 Δεκέμβρη 1963. Φιλολογική επίμελεια Κατερίνα Κρίκου-Davis. Αθήνα: Ίκαρος, 2018.

Γιώργος Σεφέρης. *Mères Θ'* 1 Φεβρουαρίου 1964 – 11 Μάη 1974. Φιλολογική επίμελεια Κατερίνα Κρίκου-Davis. Αθήνα: Ίκαρος, 2019.

Gairebé 30 anys després de l'aparició en 1990 del volum precedent, el VII, l'editorial Íkaros d'Atenes ha pogut completar la publicació de *Dies*, els diaris de Iorgos Seferis, amb aquests dos darrers volums, el VIII i el IX (*Mères H'* i *Mères Θ'*). Si bé el retard s'ha degut a motivacions diverses, entre les quals la menor no ha estat, com es veurà, la complexitat de la tasca, aquesta casa especialitzada en poesia i editora en exclusiva de bona part dels millors poetes neogrecs (que ara intenta assegurar la seua continuïtat mitjançant la diversificació de les línies editorials) ha estat ocupada mentrestant en altres projectes d'importància sobre el poeta, com són la publicació de les correspondències amb Maró Seferiadis, la seua muller (el segon volum, en 2005) i amb Iorgos Katsímbalis (en 2009 i en dos toms), i la nova edició dels *Poemes* (*Ποιήματα*, de 2014) a cura de Dimitris Daskalópulos, que integra en el corpus dels *Poemes* el pòstum *Quadern d'exercicis II* (*Τετράδιο γυμνασμάτων Β'*).

Seferis portava, des de ben jove, un diari —o més bé uns quaderns de notes—, al qual treballava d'una manera no sistemàtica. En el propis quaderns va anar definint, en

diferents anotacions al llarg del temps, quina era la seua idea de «diari». Hi va escriure que «no tenia com a objectiu escriure la història de la meua vida dia a dia. Dia a dia la vivim, la nostra vida, no l'escrivim —l'escriptura és solament una part de la vida» (V 152). Seferis entenia, doncs, que un diari «no és en absolut tots els nostres moments, ni la quinta essència de la nostra vida, sinó la marca, gairebé fortuïta, d'un moment qualsevol, de tant en tant, i no sempre del més important» (III 177-178). Per tant, «no es tracta de confessions, ni d'un intent de subratllar el més destacable; tampoc no té vocació d'integritat. És com a molt les petjades que deixa algú en passar, petjades en la neu, petjades d'uns pocs instants que no són sempre els més importants, sinó els que van escaure's» (V 135-136). Els assentaments li servien «solament per mantenir l'hàbit de l'escriptura [...] i per recordar els meus mestres» (V 136), perquè en realitat un diari «no és una obra, sinó una eina» (III 241). En paral·lel a aquest diari personal, Seferis va iniciar-ne, en 1935, un altre «professional», o «del servei» (anomenat per ell ηπηρεσιακό), per a anotacions sobre la seua tasca professional com a funcionari de carrera al Ministeri d'Exteriors, que sobretot en el període de treball per al govern a l'exili (1941-1944) va conrear fins i tot amb més fidelitat que no pas l'altre.

El poeta va fer una primera revisió dels materials del diari personal entre 1948 i 1949, durant el seu servei a l'ambaixada d'Ankara, sense tenir encara cap objectiu definit. Posteriorment, a meitat dels anys 60, va treballar novament en ells, i va donar la forma que ara tenen als cinc primers volums, pendants, els quatre primers, d'una ulterior anàlisi, i el cinquè llest per a la impremta amb el títol *Dies de 1945-1951* (*Μέρες τοῦ 1945-1951*, al qual s'aprecia amb més claredat el tribut a Kavafis). Amb el cop d'estat d'abril del 67 el poeta retirà el projecte en haver pres la decisió de no publicar res a Grècia mentre es mantingués la situació de dictadura. De fet, en els anys successius només va publicar a Grècia el volum *Σῆμα τοῦ Ἄγγελου Σεφεριάδη* amb els poemes dels seu germà Ànguelos mort en 1950, que ja tenia preparat des d'abans del cop d'estat, i solament va permetre que alguns poemes o assaigs seus aparegueren a Xipre, o en traduccions italianes, franceses o angleses. Després de la seua mort en 1971, aquells cinc volums es publicaren al llarg de la dècada dels 70 sota la supervisió de Iorgos Savidis.¹ L'edició dels dos volums següents (el VI i el VII) va haver de fer-se a partir de una versió mecanografiada (per Maró Seferiadis) dels quaderns originals del poeta, que ell no havia arribat a revisar, i hagué de comptar, per tant, amb la participació d'editors filològics (Panagiotis Mérmingas i Theanó Mikhailidu, respectivament).² Igualment va ocórrer amb l'edició dels dos volums apareguts fins ara del *Diari polític* (*Πολιτικό ημερολόγιο*), que va comptar com a curador amb Aléxandros Xidis, amic personal de Seferis i col·lega seu en el cos diplomàtic.³

¹ Aquests volums són: *Μέρες Α'*, 16 Φεβρουαρίου 1925 – 17 Αύγουστου 1931 (1975), *Μέρες Β'*, 24 Αύγουστου 1931 – 12 Φεβρουαρίου 1934 (1975), *Μέρες Γ'*, 16 Απρίλη 1934 – 14 Δεκέμβρη 1940 (1977), *Μέρες Δ'*, 1 Γενάρη 1941 – 31 Δεκέμβρη 1944 (1977) i *Μέρες Ε'*, 1 Γενάρη 1945 -19 Απρίλη 1945 (1973).

² *Μέρες ΣΤ'*, 20 Απρίλη 1951 – 4 Αύγουστου 1956 (1986) i *Μέρες Ζ'*, 1 Οκτώβρη 1956 – 27 Δεκέμβρη 1960 (1990).

³ *Πολιτικό Ημερολόγιο Α'*, 1935-1944 (1979) i *Πολιτικό Ημερολόγιο Β'*, 1945-1947, 1949, 1952 (1985).

L'edició d'aquests darrers volums ha anat a càrrec de Katerina Kriku-Davis. Professora a les universitats de Cambridge i Birmingham, Kriku-Davis ha centrat la seua tasca investigadora en l'obra de Iorgos Seferis, en la qual ha esdevingut una especialista. Molts treballs en són prova, entre els quals destaquen *Διαβάζοντας τὸν Σεφέρη. Τὸ Ἡμερολόγιο Καταστρώματος Β' καὶ τὸ πεζογραφικὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ*, de 1989 —una exhaustiva recerca de correspondències entre el segon *Diari de bord* de Seferis i la seua obra en prosa, on són amplíssima majoria les referències procedents de *Dies*—, i *Κολόκες. Μελέτη γιὰ τὴ συλλογὴ τοῦ Γιώργου Σεφέρη Ἡμερολόγιο Καταστρώματος, Γ'(1953-1955)*, de 2002 (la versió grega) —una anàlisi, general i poema a poema, molt rigorosa sobre el *Diari de bord* dedicat a Xipre. En paral·lel al treball editor en els volums de *Dies*, s'ha encarregat també de coordinar el processament de la documentació, la reordenació i la nova catalogació de l'Arxiu Iorgos Seferis dipositat a la Biblioteca Gennàdios d'Atenes. Aquesta tasca ingent i necessàriament llarga ha sigut sens dubte un dels motius del retard en l'aparició dels *Diaris*, però al temps ha donat a l'editora una familiaritat i un coneixement profund dels documents del poeta que li han resultat molt útils, com es percep per exemple a les notes que acompanyen l'edició

El volum VIII s'inicia al començament de 1961 i es reparteix entre l'etapa final del servei de Seferis com a ambaixador a Londres, i els primers temps després de la tornada a Atenes fins la concessió del Premi Nobel de literatura. Més de la meitat del pròleg està dedicat a un estudi molt interessant sobre la relació de Seferis amb el Regne Unit. S'hi repassa els diferents períodes en què el poeta hi va viure, primer com a estudiant (1924-1925) i més tard com a cònsol (1931-1934), conseller (1950-1951) i ambaixador (1957-1962), la seua relació inicialment personal (i poètica) i després també professional amb Xipre i el seu complex procés de descolonització, on tant es va implicar i tantes decepcions va collir, i la connexió de Seferis amb el món intel·lectual britànic a Atenes abans i després de la guerra, i a el Caire i Alexandria durant els anys d'exili. El cercle en què es movia el poeta, més aviat anglòfil, es relacionava fluidament a Atenes amb el personal de l'ambaixada britànica i el del *British Council*, i amb altra gent de pas, i Seferis hi va poder adquirir moltes amistats en aquesta època que després conservaria en Londres. La nòmina, a tall d'exemple, dels joves que treballaren en el *Council* en els anys previs i consecutius a la guerra mundial causa impressió per les seues carreres posteriors, i inclou Bernard Spencer, Robert Liddell, Steven Runciman, Rex Warner i Patrick Leigh Fermor. A més, la revista d'aquesta institució, *Αγγλοελληνική επιθεώρηση*, a partir de 1945 va prendre, sota la direcció de Katsímbalis, el paper que abans de la guerra havia tingut *Τα νέα γράμματα*. Aquest estudi resulta molt útil i aclaridor, sobretot per conèixer qui era qui, tant en la lectura d'aquest volum com en la dels precedents. S'ocupa també el pròleg d'una qüestió delicada, derivada del mètode de treball seguit per Seferis en la revisió dels seus diaris. I és que el poeta, un cop revisat i passat a net el text, estripava els manuscrits originals. Això ha generat un punt de vista bastant estès segons el qual els cinc primers volums manquen de sinceritat, ja que Seferis, pensant en la posteritat hauria preparat una imatge embellida d'ell mateix, i en conseqüència hauria callat, amagat o manipulat informacions. Per donar llum a l'assumpte, la curadora analitza els set punts dels diaris revisats en què per diverses

circumstàncies el manuscrit s'ha preservat, com ara la pràctica totalitat del volum II (basat quasi per complet en cartes que es conserven), o unes pàgines del volum V que van ser extretes del diari «professional» (no revisat i per tant intacte). La conclusió és que entre els manuscrits originals i el textos revisats els canvis són mínims i quasi exclusivament d'estil.

Els materials procedeixen de quatre manuscrits. Dos d'aquests són dietaris de gran format, dels que Seferis tenia sempre sobre el seu escriptori de treball per assentar-hi petites anotacions i recordatoris, on sovint enganxava també retalls de periòdic amb articles que li interessaven o que directament feien referència al seu treball (i també vinyetes, com la que representa l'arquebisbe Makàrios, present a Londres per representar la Xipre independent al congrés de la Commonwealth, amb una medalla amb la inscripció «Mak likes Mac», en al·lusió al primer ministre Harold Macmillan). Si hagués pogut revisar ell mateix aquest materials amb la finalitat de preparar una edició, segurament hauria rebutjat, per insignificants, bona part dels continguts que hi figuren. Els altres dos manuscrits són blocs de notes destinats pròpiament a contenir el diari.

El període de servei a Londres de l'ambaixador Seferiadis va ser de treball intens. Els primers anys a causa de la qüestió xipriota, encara per resoldre, en la qual pel seu càrrec va tenir una intervenció contínua en tot el procés, i va ser present en moltes fases de les negociacions, i després perquè, un cop assolida la independència de l'illa en 1960, calia refer les malmeses relacions entre Grècia i el Regne Unit. La mancança de temps que patia provoca que les anotacions al diari siguin mínimes i que es concentren en els moments de convalescència o de lleure. Destaquen en aquest sentit les notes sobre el viatge a París en la primavera de 1961, i sobre els dos mesos passats a Grècia aquell mateix any, amb estades a Delfos (on va prendre notes per a la introducció d'un llibre de fotografies alemany que es titularia *Delphi*), i a Amorgós, i sobre el viatge en automòbil a través de França que significava el seu retorn definitiu a Grècia. També anota detalladament les trobades amb personatges com T. S. Eliot, (fins a quatre entrevistes) i E. M. Forster, i com en diaris d'altres èpoques, els primers esborranys d'alguns poemes que després haurien de ser part dels *Tres poemes secrets* (*Τρία κρυφά ποιήματα*). D'aquesta manera, els continguts procedents del diari pròpiament dit són escassos, i en canvi són majoria els assentaments provinents dels dietaris (publicats íntegrament) i que parlen de les visites oficials de membres del govern grec (Karamanlís, Averof), de les anades i vingudes de la família reial (inclòs el festeig entre els joves Sofia i Joan Carles), de recepcions diplomàtiques, d'algunes estrenes cinematogràfiques (*Els canons de Navarone*: «un fulletó», *Èxode*: «propaganda»), i amb atenció molt especial, de les obres teatrals i concerts als quals assistia. En tornar a Grècia, en agost de 1962, la situació d'escassetat de temps va continuar, perquè la instal·lació en la nova casa del carrer Agras, on encara no havien viscut realment, el privava de temps i d'un espai adient per a treballar —«he de trobar un racó tranquil», escrivia a finals de novembre. Com a resultat, l'any i mig que va viure a Atenes solament deixa al diari unes 20 pàgines, entre les quals es troben les (poques) dedicades al Premi Nobel. El volum es tanca, en forma de suplement, amb l'esborrany d'una llarga carta a Zísimos Lorentzatos, en resposta al seu assaig «Τὸ χαμένο κέντρο» inclòs en el volum *Γιὰ τὸν Σεφέρη. Τιμητικὸ ἀφιέρωμα στὰ τριάντα χρόνια τῆς Στροφῆς*, de 1961. Tot i que el

text de Lorentzatos l'havia complagut, contenia alguns aspectes que volia comentar-li per extens. La carta, començada unes quantes vegades però inacabada, mai no va ser tramesa.

El volum IX cobreix l'etapa final de la vida del poeta, des de començaments de 1964 fins a poc abans de la seua mort. El pròleg, menys extens que l'anterior, identifica la procedència dels materials: quatre blocs de notes com els de l'anterior volum (en realitat el primer es troba a cavall entre l'anterior i aquest), i dos documents més que es publiquen com a suplement. Adverteix que s'observa ací també, com ja passava al volum VIII, un significatiu augment del nombre d'entrades i de la seua extensió durant els moments de lleure fora de la quotidianitat d'Atenes («la veritat és que encara no he aconseguit estimar-me Atenes des de que tornàrem», escriu en agost de 1964). És per això que la meitat de les pàgines contenen comentaris assentats durant els seus viatges, molts dels quals foren per atendre invitacions i homenatges en virtut de la recent concessió del Nobel. A banda de viatges a Delfos (quasi anuals), Salònica, Creta (per dues vegades), Poros, el Mani, Skiros i un últim i fugaç a Esmirna i Xipre, Seferis va viatjar a Londres i París, a Barcelona i Toledo, a Roma i, per dues vegades, als Estats Units. El que siga en aquesta època quan, com s'ha dit, es dedicà a revisar els diaris provoca l'aflorament de records antics, fins i tot dels seus estius d'infantesa a l'enyorada Skala, que mai havien estat consignats. Tot reflexionant sobre el propi procés de revisió, constata que «en prendre aquestes apressades anotacions no m'he preocupat de consignar allò més important [...] sinó allò immediat i espontani, el que queia al meu ull» (142), i en altre moment afirma que «Les vivències importants de la meua vida no m'han deixat temps, habitualment, per anotar-les. El meu silenci no deuria interpretar-se com indiferència. Al contrari» (258). Això explica que certs moments importants d'aquest període no apareguen reflectits als diaris. No s'hi diu res, per exemple, de la mort de Iorgos Theotokàs en octubre de 1966, a qui tanmateix va dedicar uns dies després l'assaig «Συνομιλία μὲ τὸν Φαβρίκιο». Tampoc es troba, sobre el cop d'estat d'abril de 1967, cap comentari directe —encara que sí d'indirectes: es refereix a «aquests temps de vaques primes» (144), o als «microbis d'Atenes» (146). En aquest context crida l'atenció com sobre l'afer de la revocació del seu passaport diplomàtic a penes escriu unes frases, bastant asèptiques —«he telefonat al ministeri d'exterior; negativa, naturalment» (219)—, i en canvi copia 10 notícies relatives publicades en periòdics grecs i estrangers. Sí que deixa constància, en diferents moments, de la seua preocupació per les conseqüències que el nou estatus a Grècia podia tenir per al futur de Xipre. De fet, l'última inscripció, que ja havia estat publicada fa uns anys, s'hi refereix. És una resposta, airada —i premonitòria del futur de l'illa—, a un article difamatori aparegut a la premsa favorable al règim, on se l'acusava d'haver venut Xipre per guanyar el Nobel. L'article en qüestió, i un document de 1958 al qual al·ludeix Seferis en la seua contestació, constitueixen el primer dels tres suplementos que acompanyen el diari.

El segon suplement esta format per assentaments relatius a la revisió dels propis diaris, des de records dels temps anteriors a l'inici de *Dies* en 1925 que ara necessitava consignar, fins a algunes decisions i criteris respecte a l'edició prevista del volum V. El tercer, finalment, recull una dotzena de pàgines del seu diari adolescent de 1916.

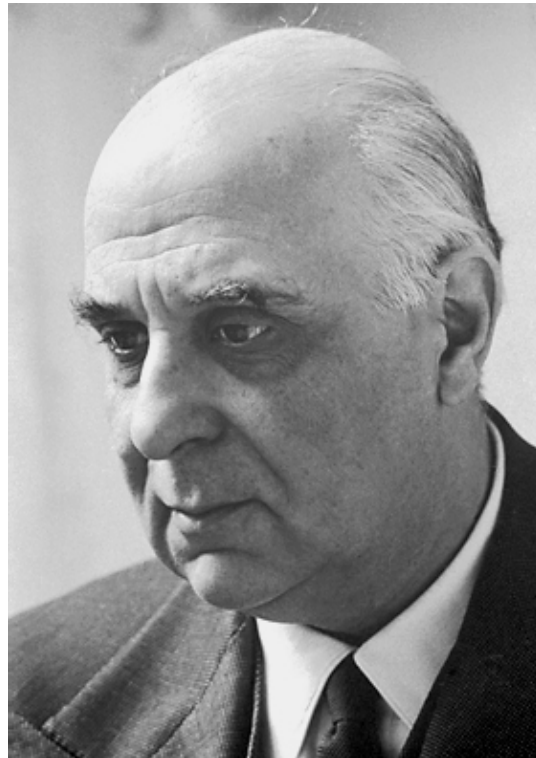
Tots dos volums es completen amb unes seccions que ja eren presents als dos precedents. La primera d'elles conté les traduccions al grec dels textos en altres llengües continguts als diaris, que són ací més abundants que mai entre retalls de premsa, citacions bibliogràfiques, presentacions en anglès per a lectures públiques durant un viatge als EUA —molt interessant com a judicis sobre la obra pròpia— i altres anotacions menors. Es presenten, com al volum VI, en un apartat especial i no integrades a les notes, com anaven al VII. La segona és un útil índex de noms propis, i la tercera, per fi, un recull de fotografies de cada període.

Cal subratllar molt especialment el treball editor de Katerina Kriku-Davis en aquests volums. No devia resultar gens senzilla, d'entrada, la tasca de processar documents de tarannà i procedències diversos. La forma manuscrita en què es presentaven, i la informalitat de la seua redacció —en els assentament procedents dels dietaris— haurà exigít, a banda de l'esforç per desxifrar la cal·ligrafia del poeta, la interpretació d'abreviatures i codis personals i l'homogeneïtzació d'usos ortogràfics. Per a interpretar amb precisió els materials l'editora va poder comptar, almenys en les fases inicials, amb l'ajuda de Maró Seferiadis, la vídua del poeta, que a més d'estar més avesada a la seua escriptura, va aportar els seus records personals per resoldre punts incerts. També s'ha servit, per a aquests, de la confrontació amb les agendes de butxaca de Seferis, els apunts de les quals no estan recollits ací. És a l'agenda, per cert, on es troba la lacònica i irònica exclamació «prosperem a meravella» («προκόβουμε θαυμάσια»), única reacció escrita de Seferis el 21 d'abril de 1967 davant el cop d'estat del coronel, al·ludida ací en una nota al peu. És evident que en l'èxit d'aquest treball també ha contribuït de manera decisiva l'experiència i els coneixements que ha atorgat a Kriku-Davis el treball minuciós i continuat a l'arxiu personal de Seferis.

El rigor de l'editora es manifesta també en l'apartat de les notes (que en aquests dos volums, per primera vegada, apareixen a peu de pàgina i no al final del llibre; també són els primers en presentar-se guillotinat), imprescindibles per a un material com aquest. Ha sabut limitar-se a oferir solament la informació estrictament imprescindible per situar i valorar personatges i esdeveniments, sense carregar en excés l'aparat. Hi avisa i justifica puntualment cadascuna de les seues intervencions, ja siga per suprimir alguna dada supèrflua, o per reposar en el punt correcte alguna anotació que havia aparegut desplaçada cronològicament.

El fet que aquests volums darrers de *Dies* continguin més anotacions circumstancials i menys de literàries, com ja passava sobretot al volum VII, dona l'oportunitat d'omplir alguns espais que potser restaven buits o incomplets als seus diaris anteriors. I tot i que en aquests el lector avesat a l'obra poètica de Seferis no tindrà, com en els precedents, aquella agradable sensació d'avançar sovint en paral·lel als poemes, complementen la visió sobre el poeta i el ciutadà Iorgos Seferis. Un cop completada l'edició de *Dies*, només queda pendent l'esperadíssim tercer volum del *Diari polític*. Ha de contenir les anotacions del període comprés entre 1953 i 1960 (moment en què abandonà definitivament aquest diari), que es correspon amb el procés de descolonització de Xipre. La seua participació professional en el conflicte, des de les seues destinacions a la II Direcció Política del

Ministeri d'Exteriors (responsable de les relacions amb Xipre i Turquia), entre 1956 i 1957, i a l'ambaixada de Londres, entre 1957 i finals de 1958, quan va ser apartat de les negociacions per les diferències amb el ministre d'Exteriors Evànguelos Averof, ja ha fet córrer bastant tinta.

Iorgos Seferis en 1963
Fotografia: Wikimedia Commons